

PREZENTACJA PRACY DOKTORSKIEJ

Wielkość i żywotność teologii mierzy się poprzez odczytywanie przez nią znaków czasu i otwartość na problemy duchowe i egzystencjalne nurtujące człowieka. Problematyka dialogu międzyreligijnego należy do najważniejszych zagadnień i wyzwań stojących przed Kościołem w dobie dzisiejszej. Opierając się na soborowym *aggiornamento* – (odnowa, uwspółcześnienie), wielu teologów podjęło się próby omówienia niniejszej problematyki, gdyż dotyczy ona życia społeczności Kościoła katolickiego. Wielorakie uwarunkowania współczesności każą stwierdzić, że dzisiejszy świat charakteryzuje się szeroko rozumianym pluralizmem, w tym pluralizmem religijnym. Problematyka ta dotyka szczególnie Europy, kontynentu o wielowiekowej tradycji chrześcijańskiej, w której na skutek migracji dochodzi do spotkania wielu religii i kultur. Kościół podjął i dogłębnie rozważył to zjawisko, wydając wiele dokumentów poświęconych tej problematyce, wśród których należy wymienić: konstytucję dogmatyczną o Kościele *Lumen gentium*, konstytucję duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*, a przede wszystkim deklarację, o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich *Nostra aetate* oraz deklarację o wolności religijnej *Dignitatis humanae*. Treść dokumentów Vaticanum II jednoznacznie wskazuje na pozytywny stosunek Kościoła do religii niechrześcijańskich, potrzebę głębszego ich poznania i konieczność nawiązania dialogu z ich przedstawicielami. Zatem możemy mówić nie tylko o potrzebie, ale o konieczności dialogu międzyreligijnego. W związku z tym teologia, która ma podejmować życiowe problemy człowieka musi również odnieść się do zagadnienia dialogu między religiami. Należy wskazać, że we współczesnej teologii, także polskiej, wzrasta zainteresowanie niniejszym zagadnieniem, wyrazem czego jest również podjęcie tematu dialogu między religiami przez autora niniejszej pracy. Prezentowana dysertacja opiera się w głównej mierze na myśli Josepha Ratzingera/Benedykta XVI, jednego z najważniejszych teologów katolickich XX i XXI wieku. Oparcie się na jego teologii wynika z następujących przesłanek. Joseph Ratzinger jest doskonale zorientowany w problematyce relacji międzyreligijnych. Jako ekspert soborowy zaznajomił się z najnowszymi trendami współczesnej teologii. Już wówczas polemizował

z najważniejszymi teologami katolickimi na temat roli i znaczenia Kościoła katolickiego w zbawieniu niechrześcijan. Najważniejsze jednak są jego dokonania z okresu prefektury w Kongregacji Nauki Wiary. Wówczas kardynał Ratzinger wypowiadał się w dokumentach watykańskiej dykasterii na temat dialogu międzyreligijnego, szczególnie w kwestii nieprawidłowości i zagrożeń w jego prowadzeniu. Teologicznym symbolem troski kardynała o ortodoksyjność dialogu międzyreligijnego była deklaracja „Dominus Iesus” – o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła. W niniejszym dokumencie prefekt Ratzinger dał odpór próbom relatywizacji i umniejszenia roli zbawczej Jezusa Chrystusa w zbawieniu ludzkości, w tym niechrześcijan oraz umniejszaniu roli Kościoła jako nośnika Bożej łaski. Tą linię teologiczną kontynuował jako papież Benedykt XVI, uznając dialog między religiami jako życiową konieczność, jednocześnie broniąc go przed relatywizacją oraz zagrożeniami ze strony błędnych koncepcji teologicznych.

Chociaż dialog Kościoła z religiami w znaczeniu szerokim jest prowadzony od początku zaistnienia wspólnych relacji, to jednak do czasu II Soboru Watykańskiego nie posiadał on głębszego opracowania teologicznego. Dopiero w II połowie XX wieku temat ten został podjęty zarówno przez Magisterium Kościoła, jak też przez poszczególnych teologów. We współczesnej literaturze teologicznej można znaleźć coraz więcej opracowań podejmujących interesującą nas problematykę. Wśród najważniejszych teologów podejmujących problematykę dialogu międzyreligijnego należy wskazać min: J. Dupuis’a, H. de Lubac’a, H. Waldenfelsa, K. Rahnera, a wśród teologów polskich Z. Kubackiego, I. S. Ledwonia, M. Ruseckiego, K. Kauchę, J. Masteja i wielu innych. Kwestia dialogu międzyreligijnego stała się dla wielu teologów zagadnieniem ważnym, wymagającym gruntownego omówienia, szczególnie ze względu na toczący się we współczesnej kulturze spór o rolę chrześcijaństwa w ponowoczesnym świecie. Dialog prowadzony bez należytego przygotowania merytorycznego staje się problematyczny, rodząc zagrożenie relatywizmu i synkretyzmu religijnego.

Temat dialogu międzyreligijnego i zagrożeń w jego prowadzeniu stanowi najistotniejszą część literatury przedmiotu niniejszej dysertacji. Zawiera ona także prace z zakresu eklezjologii, soteriologii oraz religiologii.

Tematem badawczym niniejszej pracy było przedstawienie relacji teologicznych jakie Kościół katolicki prowadzi z najważniejszymi religiami

niechrześcijańskimi. Celem drugorzędnym niniejszej dysertacji było zaprezentowanie najważniejszych koncepcji teologicznych stanowiących podłoże do refleksji na temat prowadzenia dialogu międzyreligijnego, jak również ukazanie zasad, istoty i celu prowadzeniu tegoż dialogu. Ostatnim zagadnieniem szczegółowym niniejszej pracy było ukazanie aktualnego stanu dialogu Kościoła z religiami niechrześcijańskimi. Efektem naszych dociekań jest ukazanie teologii dialogu międzyreligijnego, jaką w swojej twórczości podejmuje J. Ratzinger/Benedykt XVI. Na szczególną uwagę w tym zakresie zasługują uwagi jakie formułuje nasz autor w odniesieniu do problematyki dialogu. Należą do nich następujące: zagadnienie prawdy w dialogu międzyreligijnym, zagrożenie dialogu ze strony relatywizmu teologicznego, kwestia absolutności zbawczej Jezusa Chrystusa, eklezjologiczna refleksja na temat roli i znaczenia misji Kościoła katolickiego w zbawieniu niechrześcijan.

Zasadniczą metodą badawczą niniejszej dysertacji była analiza poglądów Josepha Ratzingera/Benedykta XVI w odniesieniu do problematyki dialogu międzyreligijnego. W toku niniejszej pracy dokonano również przeglądu najważniejszych dzieł naszego autora (książek, artykułów, publikacji, encyklik, adhortacji, homilii, orędzi, katechez) pod kontem dialogu międzyreligijnego. Z niniejszej analizy wyłania się spójny i analityczny obraz dialogu międzyreligijnego.

Wynikiem naszych dociekań jest przedstawienie najważniejszych uwarunkowań dla prowadzenia dialogu między religiami. Omawiany autor bardzo precyzyjnie ukazuje możliwości, jak również granice, których w aktualnej sytuacji dialog nie powinien przekroczyć. Istotne jest również ukazanie zagrożeń i deformacji w prowadzeniu dialogu międzyreligijnego. Na ten właśnie aspekt teologii dialogu zwraca uwagę nasz autor. W jego ujęciu dialog jest koniecznością i należy go prowadzić, nie szczędząc sił i nakładów, jednakże dialog prowadzony w formie poprawnościowej, tzn. promowanej przez współczesną pragmatyczno-relatywistyczną mentalność jest nie do przyjęcia, ponieważ relatywizując wszystkie religie wzbudza niepokoje wśród wierzących odnośnie do istoty religii, ich znaczenia soteriologicznego oraz oddziaływania moralnego i egzystencjalnego.

Niniejsza praca składa się z czterech rozdziałów, które prezentując myśl teologiczną Josepha Ratzingera/Benedykta XVI ukazują problematykę dialogu międzyreligijnego.

Rozdział I stanowi rodzaj obszernego wprowadzenia do problematyki dialogu międzyreligijnego. Opierając się na teologii naszego autora ukazuje on najważniejsze elementy i cechy współczesnej epoki, stanowiąc tło dla dalszej refleksji dotyczącej dialogu. Schemat niniejszego rozdziału oparty jest na schemacie czterech najważniejszych uwarunkowań współczesności. Należą do nich: kultura, religia, filozofia oraz teologia. Ukazanie tych najważniejszych aspektów współczesnej kultury stanowi tło dla zrozumienia istoty i konieczności dialogu międzyreligijnego.

Rozdział II stanowi próbę syntetycznego opisu rzeczywistości dialogu międzyreligijnego. W trzech paragrafach zostały omówione najważniejsze zasady dialogu między religijnego, wśród których należy wskazać na istotę dialogu, jaką w myśli naszego autora jest poszukiwanie prawdy. W drugim paragrafie zostały omówione najważniejsze modele i obszary prowadzenia dialogu między religiami. W paragrafie trzecim wskazano na najważniejsze formy dialogu międzyreligijnego.

W rozdziale III zostały ukazane najważniejsze zagrożenia i nieprawidłowości w prowadzeniu dialogu międzyreligijnego na które zwraca uwagę nasz autor. Zostały one uporządkowane według następujących czterech typów, a mianowicie: zagrożenia teologiczne, religijne, duchowe oraz kulturowo-społeczne.

Rozdział IV składa się z trzech paragrafów, z których pierwsze dwa omawiają kwestie wyjątkowości chrześcijaństwa pośród religii oraz ukazują chrześcijaństwo jako religię ukierunkowaną na dialog, zarówno w wymiarze wewnętrznym jak i zewnętrznym, czego wyrazem jest dialog międzyreligijny i ekumeniczny. Paragraf trzeci stanowi syntetyczne omówienie aktualnego stanu dialogu Kościoła katolickiego z najważniejszymi religiami świata.